

Александър Александров

АПОСТОЛИЧНОСТ НА ЦЪРКВАТА

Abstract: Alexander Alexandrov, *Apostolicity of the Church*.

The number of marks of the Church is immense, as she is the body of Christ and possesses the attributes of the Holy Trinity. However, the Holy Fathers of the Second Ecumenical Council, guided by the Holy Spirit, distilled these marks into four: "I believe in one, holy, catholic, and apostolic Church." These attributes arise from the very essence of the Church, defining its character and distinguishing it from any human institution or society. Apostolicity is the mark that connects the Church of today with the Church founded by the Lord Jesus Christ and His apostles. This is crucial as it serves as a key indicator of its identity. In essence, this mark encompasses the other three—holiness, unity, and catholicity.

Keywords: *Church, Apostolicity, Nicene-Constantinopolitan Creed, Marks of the Church, Systematic Theology, Dogmatic Theology, Dogmatics*

Броят на свойствата на Църквата няма край, понеже тя е тяло на самия Христос и по този начин носи свойствата на троичния Бог. Но светите отци от Втория Вселенски събор, водени от Светия Дух, са ги свели до четири: Вярвам в *една, света, съборна и апостолска Църква*. Тези свойства произлизат от самата същност на Църквата, като определят нейния характер, чрез който тя се различава от всяка човешка институция или общество. Ще спрем по-подробно нашето внимание на свойството апостоличност. Това е свойство, което отъждествява днешната Църква с тази, основана от Господ Иисус Христос и апостолите. Това е от голямо значение, понеже това е най-сигурният показател за истинността на Христовата Църква. В същността си това свойство съдържа останалите три – светостта, единството и съборността.¹

Терминът „апостолски“ или „апостоличен“ има изключително важна роля в историята на християнството. Този термин не е биб-

¹ Thomas O'Reilly, "Apostolicity," *The Catholic Encyclopedia*. Vol. 1 (New York: Robert Appleton Company, 1907), <<http://www.newadvent.org/cathen/01648b.htm>>.

лейски, той е бил използван да дефинира идентичността и природата на Църквата в религиозно-плуралистичната Римска империя. Най-ранните богословски формулировки на апостоличността се отнасят предимно до отговора на Църквата към гностицизма. В този контекст той се е отнасял до последователността и непрекъснатостта на църковните учения, мисия и служение на апостолите.¹ В същността си апостоличността е свързана с идентичността на Църквата като неин произход, учение, автентичен живот, богослужение, отношение към Христос и към Неговите апостоли, йерархия, свидетелство за Христос, служение и мисия в света.²

През II в., когато се увеличава броят на ересите и лъжеученията, основани най-вече на писменото Предание, излиза на преден план въпросът за това кой е критерият за апостоличност на тези писания. Редица ереси, като валентианите например, не съгласуват Писанието със старозаветната основа на апостолската проповед на Евангелието и нейната интерпретация на Писанието. Св. Иринеи Лионски забелязва, че валентианите разбъркват вътрешния ред и взаимоотношения в Писанието, в „тялото на истината“³. По този начин те се отдалечават от контекста на Писанието, поставен от пророците и дошъл до нас чрез преданието на апостолите. Изглежда тези еретици-гностици говорят същото като християните, но го разбират по друг начин. Св. Иринеи сравнява тяхното учение с мозайка, чиито камъчета са същите, но са подредени по различен начин, което променя цялостната картина. Той говори за „канон или правило на истината“. За същото говорят и Тертулиан, св. Иполит Римски, Климент Александрийски и др. Този „канон на истината“ се е разглеждал като ключ към тълкуването на Писанието. Според св. Иринеи „канонът на истината“ е гарант за истинското разбиране на Писанието в неговата собствена традиция. В „Изложение на апостолската проповед“ св. Иринеи разглежда точно съгласуваността между старозаветното Писание и апостолската проповед. Този канон, в контекста на Преданието, по-късно бива наричан Православие, т.е. принадлежност към Христовата Църква в пълнотата на Евхаристията. В своето съчине-

¹ T. Naidoo, *Apostolicity* (Chambersburg: Egenco 2016), 2-3.

² J. Burkhard, *Apostolicity Then and Now* (Collegeville, MN: Liturgical Press, 2004), 25.

³ G. Florovsky, *On Church and Tradition: An Eastern Orthodox View* (La Canada: Holy Orthodox Mission, 2004), 96-101.

ние *Против ересите* св. Ириней пише:

Всеки, който непоклатимо пази у себе си *канона на истината*, възприет посредством кръщението, ще разпознае имената, изреченията и притчите на Писанието, а тяхната богохулна „хипотеза“ няма да възприеме. Защото, ако някой разпознае скъпоценностите, той не ще сметне образа на лисица за образ на цар. Той ще възстанови всеки от пасажите на неговото собствено място в изначалния му ред и устроил се в тялото на истината, той ще отхвърли техните измислици и ще покаже, че нямат основание¹.

По-нататък св. Ириней ни дава изложение на християнската вяра, предадена от апостолите на техните ученици. То представлява съкратен вариант на учението, запазено в поместните църкви. Св. Ириней използва термина „канон на истината“, а Тертулиан, малко по-късно, го нарича „правило на вярата“. В първата си книга *Против ересите* св. Ириней отбелязва, че „Църквата, макар и да се простира из цялата вселена, дори до краищата на земята, е приела от апостолите и техните ученици“² една проповед и една и съща вяра. Тя е получена по предание, и, въпреки че условията са различни, никой от поместните презвитери и проповедници не би се отклонил от това предание, тъй като не стои над Господа³.

„Канонът на истината“ (ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας) не представлява извлечени от Писанията догмати, подредени систематично, нито пък е разказ за живота и делото на Исус Христос. Той е по-скоро критерий на вътрешните връзки и закономерности в Писанието, който изразява основните елементи на Евангелието, проповядвано, пазено и защитавано от Църквата в един постоянно променящ се свят.⁴

За св. Ириней в основата на Преданието е твърдението, че божественото Откровение ни е предадено чрез апостолите. Именно апостолската проповед е посредник между Бога и човека. Благодарение на Църковното предание истината на тази проповед е достигнала до нас. Преданието на апостолската проповед е гарант, че една и

¹ Irenaeus, “Against Heresies I, 9, 4” in Roberts A, *Ante-Nicene Fathers: Volume 1* (New York: Christian Literature Publishing Co., 1885).

² Ibid., I, 10, 1. Срв. Ил. Цоневски, *Патрология* (София: Синод. изд. 1886), 174.

³ Ibid., I, 10, 2.

⁴ Л. Тенекеджиев, *Богословската мисъл през първите три века*. Том I: Утвърждаване на апостолското предание през II век (София: Добротолюбие, 2008), 189.

съща животворна вяра е пазена и предадена от апостолско време до днес. Апостолите са онези, чрез които е дошло Божието Откровение в света, въпреки че тяхната истина е била вече разкрита в сборниците на Закона и Пророците. А написаното е станало на по-късен етап, в повечето случаи от техни ученици, за да стане апостолската проповед стълб и крепило на вярата, и истината в Църквата (срв. 1 Тим. 3:15).

Светите апостоли са първите хора, които са богочовечи по благодат. Всеки един от тях би могъл да каже заедно с ап. Павел: *Вече не аз живея, а Христос живее в мене* (Гал. 2:20). В този смисъл всеки един от тях е продължен Христос, понеже всичко в тях е богочовешко. За тях всичко е от Христос и заради Христос. Те още на земята, бидейки ограничени от земното време и пространство, са били в досег с Божията вечност. Опитът на приемственост в Традицията е ясно видим още в новозаветната епоха (1 Кор. 11:23; 15:3; 2 Тим. 2:2). Чрез апостолските ръце учението на вярата е вече поставена и тя трябва да бъде пазена ненакърнена чрез последователност и непрекъснатост (διάδοχος). Тази непрекъснатост е ревниво пазена и практикувана в процеса на разрастване на Църквата по света.¹

Тази богочовешка апостоличност е намерила пълна приемственост в наследниците на Христовите апостоли – светите отци. От гледна точка на вечността в тях няма разлика, понеже в тях живее Богочовекът Христос, Който *е същият вчера, и днес, и вовеки* (Евр. 13:8). Както апостолите са продължение на Христос, така и светите отци, бидейки продължение на апостолите, са продължение на Христос. За тях има само една истина – Богочовекът Исус Христос. Същата истина защитават и пазят Вселенските събори. Тази истина е съдържанието и на Преданието на Църквата. Целият Христос се съдържа в Църквата – Неговото тяло, чиято вечна глава е Той. Апостолите, както и техните продължители светите отци не знаят нищо друго освен *Иисуса Христа* (1 Кор. 2:2). Всички те са единомислени в думите на св. Максим Изповедник: „Аз в никакъв случай не говоря нищо свое, а говоря това, което сам съм научил от отците, без да изменям нищо в учението им“². Св. Йоан Дамаскин изповядва: „Приемаме и знаем,

¹ Nikolai Afanasiev and Michael Plekon, *The Church of the Holy Spirit*, English language ed. (Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, 2007), 242.

² Св. Максим Изповедник, *Epist.* XV (PG 91, 544D).

и почитаме всичко, което ни е предадено както от закона, така и от пророците, апостолите и евангелистите, без да търсим нищо повече от това... Да се задоволяваме с това и да пребъдваме в това, без да преместваме *стари межди* (Притчи 22:28) и без да престъпваме Божественото предание¹. И призивът на свети Йоан Дамаскин, отправен към всички християни:

Затова, братя, да застанем на скалата на вярата и на преданието на Църквата, без да преместваме от мястото им *междите*, които нашите свети отци *са прокарали*, без да даваме място на онези, които желаят да въвеждат новости и да разрушат зданието на светата съборна и апостолска Божия Църква. Защото, ако бъде дадена свобода на всеки желаещ, малко по малко ще бъде погубено цялото тяло на Църквата².

В този смисъл светите отци са само „пазители на апостолското предание“.

Апостолската приемственост от началото до края има богочовешка природа. А това, което се предава, е самият Богочовек Иисус Христос в цялата Му пълнота. В момента, в който Преданието престане да предава Христос, наследствеността престава да бъде апостолска, а Църквата – Христова.

Ако свещеното предание е самият Христос, то Светия Дух е Този, който Го въвежда в сърцето на всеки вярващ, а оттам и в цялата Църква. По този начин всичко, което е Христово става човешко и наше. Светият Дух прави всеки един вярващ част от тялото на Богочовека чрез благодатта на светите тайнства и добродетели. Благодатното обогочовечаване на всеки вярващ чрез тайнствата и личните му евангелски добродетели представлява животът в Църквата. Така Светият Дух дава Спасителя на всеки верен и Христос става нашият живот (Кол. 3:4), като изпълнява любящото си обещание: *Ето, Аз съм с вас през всички дни до свършека на света* (Мат. 28:20). По този начин Христос спасява и възвеличава човека, възнасяйки го по-горе от херувимите и серафимите.

Свещеното предание, бидейки преобразената и въплътена ипостас на Иисус Христос в Църквата, се благовестява, изповядва и защитава от светите апостоли, отци и Вселенски събори (2 Сол. 2:15).

Своята апостоличност Църквата има от Господ Иисус Христос,

¹ Св. Йоан Дамаскин, *De fide orthodoxa* I, 1 (PG 94, 792A).

² Св. Йоан Дамаскин, *De imagin. Orat. III, 41* (PG 94, 1356CD).

като Апостол (Пратеник) на Светата Троица. Той изпълва със Себе Си Своите апостоли, като ги прави пратеници на *небесното звание* (Евр. 3:1). Те са основа на Църквата, *имайки Самия Иисуса Христа за краеъгълен камък, върху който цялата богочовешка Църква възраства* (Еф. 2:20, 21). От Него, Богочовекът, Църквата има своето богочовешко единство, богочовешка святост, богочовешка съборност и богочовешка апостоличност. В нашия свят апостолите са по-важни свидетели на Христовата Истина от ангелите, тъй като богочовешкото апостолство стои по-високо от тях (ср. Гал. 1:6-9). Затова една Църква е апостолска, само ако има апостолска приемственост. В апостолското предание се съдържа богочовешкото учение и богочовешкият живот на Църквата. Всъщност в Църквата всичко е от Богочовека Иисус Христос, тъй като тя е въплътеният Бог Слово и чрез Него е *стълб и крепило на истината* (1 Тим. 3:15). Тя е пазител и на устната, и на писаната Библия, и на всички свети богочовешки тайни.

Апостолите са призвани от Иисус Христос и са Негови пратеници (2 Кор. 1:1; 1 Петр. 1:1; 2 Петр. 1:1). Ап. Павел подчертава богочовешкият характер на апостолите: *Павел апостол, призван не от човеци, нито чрез човек, а чрез Иисуса Христа* (Гал. 1:1) и „Тайната на Христа... се откри на светите Му апостоли ... чрез Духа Светаго“ (Еф. 3:5). Наследници на тази тайна са светите отци. Свети Иринеи пише: „Който не е съгласен с тях (апостолите), той... презира и Самия Христос Господ, презира и Отца, и сам се осъжда, противейки се на собственото си спасение, което и правят всички еретици“¹. Преданието на светите апостоли се пази в Църквата посредством приемствеността. Епископите са наследниците на апостолите. „Църковното предание и проповедта на истината са достигнали в този ред и в тази приемственост от апостолите до нас“². И това е изчерпателно доказателство за това, че една и съща животворяща вяра се е запазила от времето на апостолите досега и ни е предадена в истинския си облик³. „Апостолите и техните ученици са учели така, както проповядва Църквата, и учейки така, са били свършени“⁴.

¹ Irenaeus, „Against Heresies III, 1” in Roberts A, *Ante-Nicene Fathers: Volume 1* (New York: Christian Literature Publishing Co., 1885).

² Ibid., III, 3.

³ Ibid., III, 3.

⁴ Ibid., III, 13.

Истинското познание е учението на апостолите и първоначалното устройство на Църквата в целия свят, и признакът на Христовото Тяло, състоящ се в приемствеността на епископите, на които те (апостоли-те) са предали съществуващата навсякъде Църква; и тя е достигнала до нас в цялата си пълнота с неподправено спазване на Писанията¹.

Св. Иринеи учи още, че всички, които са извън Църквата, са извън Истината². „Църквата се е устроила по образа на Неговия Син“³.

Св. Атанасий Велики благовестява: „Имаме вярата от Спасителя чрез апостолите“⁴.

Да погледнем най-първоначалното предание, учението и вярата на вселенската Църква – вярата, която Господ е предал, апостолите са проповядвали, отците са спазвали. Защото Църквата е основана на нея и който отпадне от нея, не може да бъде и даже не може да се нарича християнин⁵. „Църквата не отнема нищо от това схващане. Такава е вярата на Църквата, нека да разберат, че Господ... е наредил да се положат именно такива основи на Църквата“⁶.

Св. Григорий Нисийски казва: „Като доказателство за нашето слово е достатъчно да имаме от отците достигналото до нас предание, като някакво наследство, предавано по ред от апостолите чрез следващите светини“⁷. По-нататък съветва: „Спомнете си за светите отци... чиито приемници сме удостоени по Божия благодат да бъдем. Не престъпвайте междите, които отците ни са прокарали... не отдавайте предпочитание на различни по-късни учения, а се придържайте към древното правило на вярата“⁸.

От всички хора, които носят Христос в сърцето си в най-голяма

¹ Ibid., IV, 8.

² Ibid., IV, 33, 7.

³ Ibid., IV, 37, 7.

⁴ Athanasius of Alexandria, “Circular to Bishops of Egypt and Libya XX” in Schaff, P. and Wace H. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 4 (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1892).

⁵ Athanasius of Alexandria, “To the Beloved Brother, and our fellow Minister Serapion 28” in Schaff, P. and Wace H. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 4 (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1892).

⁶ Ibid.

⁷ Gregory of Nyssa, “Against Eunomius, IV” in Schaff, P. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 5 (New York: Christian Literature Publishing Co., 1892).

⁸ Gregory of Nyssa, “Letters, III” in Schaff, P. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Vol. 5 (New York: Christian Literature Publishing Co., 1892).

пълнота са Го носили светите апостоли. Но истината е, че Той е бил по-близо до тях от тях самите. Св. Йоан Златоуст повтаря многократно: „Павел имаше в себе си Христа“, „чрез Павел говори Христос“, „Павел имаше в себе си говорещия Христос“ (срв. 2 Кор. 13:3), „Говори не Павел, а Христос, Който движи душата му... това е само гласът на Павел, а мисълта и учението са на Христа“¹, „Като следваме Павел, неминуемо ще следваме Христа, тъй като и той е писал всичко не сам „от себе си, а следвайки Христа“². Самият ап. Павел казва за себе си: *вече не аз живея, а Христос живее в мене* (Гал. 2:20). Това се отнася, разбира се, и до останалите апостоли: *А ние имаме ум Христов* (1 Кор. 2:16) и *Защото не себе си проповядваме, а Христа Исуса Господа* (2 Кор. 4:5); . Вярата, която е дар от Бога и поради това – богочовешка, носи печата на апостолството. Св. Йоан Златоуст продължава:

Светите апостоли са най-голямата власт, най-духовната власт, най-високата власт; апостолската власт е по-голяма от всички тях (пророците, учителите, пастирите)... И при това апостолството е не само начало на другите власти, но и (тяхна) основа и корен. Както главата... така и апостолството не само стои по-високо, като начало и власт на другите дарове, но и съсредоточавайки ги, държи в себе си корените на всички тях... Апостолите са началници, ръкоположени от Бога... на които всички заедно е поверена вселената... Ако апостолството би се прекратило, то всичко би се разстроило и би се разрушило³.

Апостолът преподава не своето учение, а това което му е поверено. Това е и най-ценното в апостола (пратеника), че не добавя нищо от себе си. Поради тази причина Господ Исус Христос е казал: *недейте се нарича учители; защото един е вашият Учител – Христос* (Мат. 23:8). Св. Йоан Златоуст казва: „Началото на всичките ни догмати идва отгоре, от небесния Владика, макар за преподаването им да служат хора“⁴. Догматите, които са дошли до нас чрез апостолите, имат божествен произход. Според св. Йоан Златоуст на апос-

¹ John Chrysostom, *Against Jews II, 1* (Amazon group: Createspace Independent Pub, 2013).

² Johannes (Chrysostomus), *In mulier alligata est I* (PG 51, 217).

³ Johannes (Chrysostomus), *Quod Utilis sit Lectio Sacrarum scripturarum III—IV* (PG 51, 91-93).

⁴ St. John Chrysostom, “On Isaiah I, 1” in *Old Testament Homilies: Homilies on Isaiah and Jeremiah*, transl. Robert Charles Hill (Brookline, MA: Holy Cross Orthodox Press, 2003).

толите им е била изпратена изобилна благодат, която те са усвоили чрез своите добродетели. Божията благодат винаги се дава само там, където има добродетели, и поради тази причина двете са неразривно свързани. Напразна е *благодатта* без добродетел, но и добродетелта без благодат (срв. 1 Кор. 15:10; 2 Кор. 6:1).

Без апостоличността Христовата Църква е немислима. Всъщност и четирите свойства са единосъщни: единството и светостта, и съборността са апостолични.¹ За това свидетелства както богочовешката вяра, така и Вселенските събори. След като всички присъстващи отци подписали решенията на Седмия Вселенски събор, светият събор възкликнал:

Всички така вярваме, всички така мислим; всички сме съгласни за това и се подписахме. Това е апостолската вяра, това е православната вяра, тази вяра утвърди вселената!... Постъпващите по друг начин да бъдат анатема! Мислещите по друг начин да бъдат изгонени от съборната Църква! Ние пазим постановленията на отците. Предаваме на анатема прибавящите каквото и да е към (учението на) съборната Църква или отнемащите от него... Анатема на всички еретици! Който унищожавя каквото и да е църковно предание, било то писано или неписано, анатема на него!.. Христос е главата, а ние следователно сме членовете... Когато се събрахме тук, ръководейки се от пресветлото учение на отците, твърдо се спряхме на една мисъл, стигнахме до едно убеждение, не забравяйки песента, на която ни е научил Мойсей и в която се казва: Попитай баща си – и той ще ти обади, старците си – и те ще ти кажат (Втор. 32:7). И така, ние последвахме преданието на съборната Църква и нищо не отнехме и не прибавихме, а по наставлението на апостола се придържаме към преданието, което сме получили, и допускаме и приемаме с любов всичко, което отначало е приела неписмено или писмено светата съборна Църква... А това, което Божествените ни отци са отхвърлили, го отхвърляме и ние и го считаме за враждебно спрямо Църквата... Истинският и най-правилен църковен съд се състои в това, да не се допускат в нея нововъведения, а също така и да не се отхвърля нищо. И така, като следваме отеческите закони и като получихме благодат от единия Дух, ние запазихме без изменение и без прибавяне всичко, което се отнася до Църквата, както са предали светите шест Вселенски събора и без никакво колебание приемаме всичко достойно за почитане,

¹ И. Попович, „Апостоличност на Църквата“, в *Догматика на Православната Църква. Екклесиология* (Манастир „Света Троица“, 2014), 368-400.

което те са оставили в Църквата¹.

Истината на Преданието се пази и предава чиста чрез приемството на епископите и презвитерите в Църквата под вдъхновението и направлението на Светия Дух. Тази истина не е нищо друго освен Евангелието, проповядвано от апостолите. Приемствеността е гарант за наследяване на истинското Евангелие, което е основа на живота в Църквата. Св. Иринеи Лионски казва: „По този начин Преданието на апостолите, което е явно навсякъде по целия свят, може ясно да бъде видяно във всяка църква от онези, които наистина искат да видят истината. Ние сме способни да изброим тези, които са били определени от апостолите за епископи в църквите и също техните наследници до ден днешен. Те нито са преподавали, нито познават брътвежа, избълван от тези хора (гностиците). Защото, ако апостолите са знаели скрити тайни, на които тайно и отделно от останалите са обучавали „свършените“, те биха оставили това тайно учение и на онези, на които са поверили църквите. Тъй като те искаха тези мъже да бъдат свършени и безукорни във всичко, тъй като ги оставят след себе си за свои наследници, предоставяйки им своето собствено място на учители“²... „И това е абсолютно доказателство, че една и съща животворна вяра е пазена в Църквата от апостолите до днешно време и е предадена в истински вид“³.

В очертаване границите на Църквата, според апостолското предание, централно място заема божествената Евхаристия. Вселенската Църква се единява от една вяра, предадена по апостолско приемство, събира се и става съборна, и се освещава (става свята) в Евхаристийното тайнство. Какво би представлявала Църква, която отрича или изкривява светите тайнства, почитането на светците и техните мощи, на иконите и постите? Би ли била това Христова-та и апостолска Църква или би било общество основано от човеци под въздействието на човешките страсти? Апостолът заявява: „Но ако дори ние, или Ангел от небето ви благовестеше нещо по-друго от

¹ „Собор VII“ в *Деяния Вселенских соборов* (Казань: Центральная типография, 1910), 293, 294, 298, 299, 300. Срв. Т. Коев, *Догматическите формулировки на седемте вселенски събора* (София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2011), 247-261.

² Irenaeus. „Against Heresies III, 3, 1“ in Roberts A, *Ante-Nicene Fathers: Volume 1* (New York: Christian Literature Publishing Co., 1885).

³ Ibid., III, 3, 3.

това, що ние ви благовестихме, анатема да бъде“ (Гал. 1:8).¹

Всичко казано представлява предимно историческата страна на нещата. Но освен нея има и друга страна – духовна и вътрешна. Апостолите не само са били, но те си остават в Църквата Христова, пребивават в нея. Били са в земната част, но вечно пребивават в небесната, като продължават да бъдат в общение с нейната видима и невидима цялост. Те са и винаги ще бъдат нейно постоянно духовно битие и реалност.

¹ Ioann Ilich Sergiev and W. Jardine Grisbrooke, *Spiritual Counsels of Father John Kronstadt. Select Passages from My Life in Christ* (London: Clarke, 1967).